

Neatkarīga nozares profesionāļa/eksperta recenzija par sabiedriskā pasūtījuma izpildi

Recenzents:	Kristīne Žilde-Krēvica
Elektroniskais plašsaziņas līdzeklis:	AS "Radio SWH"
Projekta nosaukums:	"Viltus ziņu detektors"
Recenzēto satura vienību skaits:	21
Recenzēto satura vienību pārraidīšanas datumi:	07.05.2021., 14.05.2021., 21.05.2021., 28.05.2021., 04.06.2021., 11.06.2021., 18.06.2021., 25.06.2021., 02.07.2021., 09.07.2021., 16.07.2021., 23.07.2021., 30.07.2021., 06.08.2021., 13.08.2021., 20.08.2021., 27.08.2021., 03.09.2021., 10.09.2021., 17.09.2021., 24.09.2021.

1. UNIVERSĀLIE KRITĒRIJI

1.1. Atbilstība projekta satura koncepcijā definētajiem sabiedriskā pasūtījuma uzdevumiem

Recenzenta vērtējums (atbilst/ daļēji atbilst/ neatbilst): ATBILST.

Raidījuma "Viltus ziņu detektors" satura koncepcijā dota precīza atsauce uz Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likuma (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2020. gada 31. decembrim, turpmāk – EPLL) 71. panta pirmajā daļā noteiktajiem sabiedriskā pasūtījuma uzdevumiem: 5) izglītēt iedzīvotājus un veicināt viņos pilsonisku izpratni par politikas, ekonomikas, kultūras, tiesību, vides, drošības un sociālajiem jautājumiem, nodrošinot to sistēmisku aptvērumu; 17) veicināt dažādu sabiedrības grupu pārstāvju līdzdalību programmu un raidījumu satura veidošanā; 20) nodrošināt plašai auditorijai būtisku notikumu (politisku, sociālu, kultūras, sporta u.c.) tiešu atspoguļojumu; 22) nodrošināt atbildīgu un ilgtspējīgu žurnālistiku, kas garantē informācijas izpēti un analīzes kvalitāti un veicina profesionālo cilvēkresursu attīstību.

Secinu, ka projekts pilnībā atbilst satura koncepcijā definētajiem sabiedriskā pasūtījuma uzdevumiem.

1.2. Atbilstība projekta satura koncepcijā definētajam mērķim un uzdevumam

Recenzenta vērtējums (atbilst/ daļēji atbilst/ neatbilst): ATBILST.

Projekta veidotāji satura koncepcijā precīzu mērķi nedefinē, tomēr no tās izriet, ka Radio SWH vēlas nepieļaut manipulējošu ziņu tālāku izplatību, un to var panākt, regulāri trenējot auditorijas medijpratības iemaņas.

Secinu, ka raidījums “Viltus ziņu detektors” atbilst šādam izvirzītajam mērķim.

1.3. Projektam ir ilgspējīgs efekts, tostarp žurnālistikas un mediju profesionālās kvalitātes uzlabošanā

Recenzenta vērtējums (atbilst/ daļēji atbilst/ neatbilst): ATBILST.

Kā paši raidījuma veidotāji min savā satura koncepcijā, “sabiedrības medijpratība un spēja atpazīt manipulāciju ar informāciju nav vienas dienas projekts vai aktivitāte”, tāpēc ilgspēja ir šī raidījuma pamatā.

Arvien biežāk liekot auditorijai saprast, ka ne visam dzirdētajam, lasītajam vai redzētajam var nekritiski ticēt, mediji kopīgiem spēkiem audzina gudrāku un domājošāku sabiedrību, kas pārlicināsies par ziņas autentiskumu, pirms tai noticēs vai ar to dalīsies tālāk.

1.4. Satura pieejamības nodrošināšana daudzveidīgās satura izplatīšanas platformās un sasniedzamā auditorija (par pamatu ņemt projekta pieteikumā noteikto)

Recenzenta vērtējums (atbilst/ daļēji atbilst/ neatbilst): ATBILST.

Projekta veidotāji satura koncepcijā norāda, ka raidījums “Viltus ziņu detektors” reizi nedēļā trenēs savas auditorijas medijpratību trijās no piecām AS Radio SWH stacijām:

- 1) Radio SWH stacijā (kam ir nacionālā apraides tīkla statuss);*
- 2) SWH Rock stacijā (kam ir reģionālā apraides tīkla statuss);*
- 3) SWH Gold stacijā (kam ir vietējā apraides tīkla statuss).*

Medijs arīdzan parūpējies, lai saturs neierobežotu laiku pēc ētera pieejams Radio SWH mājaslapā, kur audio formāts papildināts ar “bildi”, proti, raidījums iefilmēts video formātā un īsos klipos ērti noklausāms un apskatāms.

Tas vērtējams ļoti pozitīvi, jo paldzina raidījuma “otro dzīvi” un ļauj ar saturu dalīties sociālajos tīklos, cenšoties aizsniegt iespējami plašu auditoriju.

1.5. Satura atbilstība žurnālistikas ētikas un profesionālajiem standartiem, politiskās neitralitātes ievērošana tēmu un viesu izvēlē, viedokļu daudzveidība (ņemot vērā satura žanra specifiku)

Recenzenta vērtējums (atbilst/ daļēji atbilst/ neatbilst): **ATBILST.**

Satura žanra specifika nepieprasa politiskās neitralitātes ievērošanu. Žurnālisti Inese Vaikule un Ainārs Rutkēvičs gatavo materiālus, balstoties uz skaļākajām aizvadītās nedēļas viltus ziņām kā nacionālā, tā globālā līmenī un tās atmasko.

Pievienotā vērtība ir ne tik daudz konkrēto melu atspēkošana kā likšana auditorijai aizdomāties, vai nākamreiz, izdzirdot ko sensacionālu no apšaubāma avota, tam drīkst nekritiski ticēt, par dalīšanos ar šāda veida saturu pat nerunājot.

2. SPECIĀLIE KRITĒRIJI SATURA AUDIO UN AUDIOVIZUĀLĀ FORMĀTA NOVĒRTĒŠANAI

2.1. Formas kritēriji (atbilstība formātam, scenārija dramaturģijas kvalitāte, vēstījuma dinamika, režijas kvalitāte, mūzikas izmantošanas prasmes, subtitru kvalitāte)

Ļoti veiksmīgs raidījuma formāts. Lai arī pats par sevi nav nekas unikāls - ar melu atmaskošanu jau ilgstoši nodarbojas pētnieciskās žurnālistikas centrs Re:Baltica un tās paspārnē attīstītā faktu pārbaudes un sociālo tīklu pētniecības virtuāla laboratorija Re:Check, arī televīzijas raidījums "Melu teorija" un citi, galvenais "Viltus ziņu detektora" pienesums ir likšana auditorijai domāt.

Covid-19 pandēmija pierādījusi, ka šāda veida izglītojošu saturu līdz šim paši mediji tomēr radījuši nepietiekami, jo auditorija nav apmācīta medijpratības jautājumos. Liela daļa sabiedrības joprojām nekritiski notic it visam, ko izlasa, ierauga vai noklausās, ko apliecina Latvijas grūtā cīņa pret vīrusa izplatību. Fakti tiek pretnostatīti apšaubāmiem viedokļiem no nepārbaudāmiem avotiem.

Apsveicama radio raidījuma iešana "ārpus" savas formas robežām un satura papildināšana ar video materiālu. Gaumīga galviņa raidījuma noslēgumā, ko papildina atpazīstamā radio personības Andra Freidenfelda balss. Smieklī nereti ir efektīvākais līdzeklis vēlamā vēstījuma nodošanā.

2.2. Satura kritēriji (redaktora un producēšanas darba kvalitāte, satura vērtība un oriģinalitāte, valodas lietojums, grafika un vizuālie risinājumi)

Vairumā raidījumu saturs nostrādāts kvalitatīvi, ir vērtīgs un Latvijas auditorijai saistošs.

Tomēr atsevišķās epizodēs pierādās, ka raidījuma veidotāji nav pārlicinājušies par kolēģa sagatavoto materiālu, to dublējot. Tā, piemēram, raidījuma veidotājs Ainārs Rutkēvičs 11.06.2021. epizodē vārds vārdā atkārtos Ineses Vaikules pirms nedēļas 04.06.2021. klāstīto par aptauju, kurā piedalījušies 8000 amerikāņu. Tik vien, ka pirmajā reizē avots ir CNN, bet nākamajā - tepat vietējais portāls TVnet.

Līdzīga pārklāšanās notiek vēlreiz, kad Ainārs Rutkēvičs 03.09.2021. nolasa ziņu par it kā kaitīgo etilēna oksīdu uz testa kociņiem, ko izmanto sterilizācijai. Inesei Vaikulei šī ziņa ēterā ir jau nedēļu iepriekš - 27.08.2021.

2.3. Vadītāji: profesionālās īpašības un iemaņas (personas profesionālās darbības oriģinalitāte, prasme uzrunāt, ieinteresēt, piesaistīt auditorijas uzmanību, ķermeņa valodas prasme, spēja reaģēt neordinārās situācijās, spēja nodrošināt stabilu profesionālo kvalitāti, līdzdalība satura komunikācijā, prasme vadīt intervijas, sarunas, diskusijas, improvizācijas prasme, prasme strādāt tiešraidē, sagatavotības līmenis)

Viennozīmīgi izceļama abu raidījuma veidotāju profesionalitāte. Gan Inese Vaikule, gan Ainārs Rutkēvičs ir labi nostādītu balsu īpašnieki, kuri bez aizķeršanās vai montāžas vietām spēj pasniegt pat piecas un vairāk minūtes blīvas informācijas.

Balsu dažādībai un satura pasniegšanas daudzveidībai pozitīvs aspekts, ka raidījuma veidotāji ik pa nedēļai mainās, šo ritmu ne reizi neizjaucot. Tādas šķietami sīkas nianse auditorijai rada stabilitātes, prognozējamības izjūtu.

Raidījums no nedēļas uz nedēļu tomēr atšķiras, atkarībā no tā autora. Ineses Vaikules sagatavotais materiāls ir izvērstāks (nereti līdz pat sešām minūtēm) un saturiski piepildītāks, kamēr Ainārs Rutkēvičs satura koncepcijā nolikto vismaz trīs minūšu garumu izpilda, tomēr nepārcenšas ar ziņu daudzveidību. Līdz ar to, ir reizes, kad raidījumā atmaskoti vien divi meli, bet citkārt (I.Vaikules izpildījumā) pat piecas viltus ziņas.

Ainārs Rutkēvičs visos raidījumos atvadās ar vienu un to pašu tekstu, kam esence ir "esiet vērtīgi arī jūs", kas varētu šķist kā ētera izniekošana, jo neko jaunu nepasaka, tomēr vērtēju to kā sava veida vizītkarti. Vienkāršs atgādinājums, kas, daudzkārt atkārtots, klausītājam nosēžas atmiņā.

2.4. Iesaistītais personāls (žurnālisti, operatori, montāžisti un citi satura radītāji): profesionālās īpašības un iemaņas (profesionālās darbības oriģinalitāte, prasme uzrunāt, ieinteresēt, piesaistīt auditorijas uzmanību, spēja reaģēt neordinārās situācijās, spēja nodrošināt profesionālo kvalitāti, prasme strādāt tiešraidē (ja attiecināms), sagatavotības līmenis)

*Raidījuma satura specifika neļauj vērtēt citu iesaistīto personu profesionalitāti. "Viltus ziņu detektors" ir autordarbs, kur raidījuma veiksmē atkarīga no tā veidotāja at-
rastajiem stāstiem kombinācijā ar profesionālu informācijas pasniegšanas manieri.*

2.5. Papildus piebildes

Raidījuma pirmajās epizodēs augšgalā nereti izvirzās ārvalstu ziņas, ko tomēr vērtēju skeptiski. Bažas, ka, vispirms izdzirdot Floridu un Lielbritāniju (14.05.2021.) vai Palestīnu un Izraēlu (21.05.2021.), klausītājs varētu nobalsot", pārslēdzot kanālu, un raidījuma mērķis netiktu sasniegts tāpēc vien, ka to nenoklausītos pietiekami plaša auditorija. Tikai veidojot sajūtu, ka ziņa klausītājam ir aktuāla, pastāv lielāka iespēja, ka viņš to noklausīsies līdz galam.

Ne velti komunikācijas teorijā starp ziņu vērtībām minēta tuvība (familiarity), negaidītība (unexpectedness), nozīmīgums (meaningfulness). Raidījumus, kas ievadīti ar vietējām viltus ziņām vērtēju kā veiksmīgākus, kā tas ir, piemēram, 24.09.2021. epizodē par Nika Endziņa reālo cietumsodu kā sekām par viltus ziņu izplatīšanu un daudzās citās.

3. REKOMENDĀCIJAS

1. Vai projekta realizēšana nākotnē būtu jāturpina sabiedriskā pasūtījuma ietvaros?

Viennozīmīgi atbalstu raidījuma "Viltus ziņu detektors" veidošanu sabiedriskā pasūtījuma ietvaros arī turpmāk pie nosacījuma, ka tā veidotāji pārlicinās par kolēģa iepriekš sagatavoto materiālu, lai to nedublētu.

Raidījums "Viltus ziņu detektors" pilnībā atbilst NEPLP konkursa "Sabiedrības medijpratību veicinoša satura veidošana elektroniskajos plašsaziņas līdzekļos, kas raida televīzijas un radio programmas" nolikumā definētajam mērķim "sabiedriski nozīmīga un kvalitatīva satura, kas veicina sabiedrības medijpratību un stiprina Latvijas informatīvo telpu, veidošana un pārraidīšana par medijpratības tematiku komerciālajos elektroniskajos plašsaziņas līdzekļos".

2. Vai projektā nepieciešami būtiski uzlabojumi? Ja jā, kādi?

Vienīgais uzlabojums būtu apzināti piedomāt, lai ziņas korelē ar Latvijas sabiedrību ja ne ģeogrāfiski, tad saturiski, pretējā gadījumā pastāv bažas, ka auditoriju raidījums neuzrunās un tā gluži vienkārši izvēlēsies citu radio kanālu, kā rezultātā mērķis “izglītot medijpratības jautājumos” nebūs sasniegts.

3. Projektā iesaistītā radošā personāla kompetence un profesionalitātes vērtējums, realizējot līdzvērtīgus projektus sabiedriskā pasūtījuma ietvaros.

Augsti vērtējama abu raidījuma veidotāju Ineses Vaikules un Aināra Rutkēviča profesionalitāte ziņu pasniegšanā, tomēr, kas attiecas uz saturisko ziņu atlasīšanu, varētu pamācīties no Ineses Vaikules sagatavotajiem materiāliem, kas ir informatīvi blīvāki un līdz ar to vērtīgāki.

4. Papildus secinājumi/piebildes

Satura koncepcijā minēts viedoklis, ka “atstājot medijpratību novārtā uz kādu brīdi, sabiedrība ātri zaudēs savu imunitāti pret viltus ziņām”. Diemžēl Latvijas sabiedrībā notiekošie procesi neļauj izdarīt secinājumu, ka sabiedrībai kā kopumam vispār piemistu šāda imunitāte, tomēr nevar nepiekrīst, ka atkārtota izglītošana - un jo vairāk platformās, raidījumos un izpildījumos, jo labāk - tikai palīdzēs audzināt gudrāku mediju lietotāju paaudzi.